

Heriotza iragarritako baten kronika edo euskal itzultzailearen beldurrak¹

Begoña del Teso

Hasteko, beti esan behar duguna, tamalez, **Heriotza iragarritako** baten kronikak badu meritua. Zein? Existitzearena. Garmendia ausarta izan da Márquez euskaratzean.

Esanak esan, Hamleten galdera geratzen zaigu, onargarria al da horrelako obrak goratzea euskaraz daudelako, existitzen direlako bakar bakarrik? Nik ezetz esango nuke. Nere ustez, **Kronikak**, ausardiaz aparte, ez du meriturik. Badakit erraza dela hori esaten kritikoaren besaulki erosotik, erronka bat dela itzultzea, ados, ni ez nintzateke ausartuko "**Crónica de una muerte...**" itzultzen, ume gorria izan da itzulpen munduan, errespetoa diet izen handiei eta hori da, hain zuzen Xalbadorri falta izan zaiona. Márquezen mundu magikoan, liburua irakurtzeke sartu da eta El Paíseko Markezen hiztegiari buruzko artikulua bat izan du laguntzaile bakarra.

Ez pentsa lotuta nagoenik itzultzaile idealaren irudiari; aspaldian hautsi zitzaidan eta badakit aukeratutakoak eta hoberenak bakarrik dutela idazlearekiko elkarriketetara eta behar diren hiztegi guztietara iristeko aukera, baina badakit ere Márquez ez dela itzultzen bakar bakarrik espedientea beteagatik.

Gogorregi ari naizela? Baliteke, baina nola ez aritu horrela, euskarazko Kronika eta erderazkoa irakurri ondoren bi liburu desberdin irakurri dituzula sentitzen baduzu?

Frogak? Onena: euskarazko bertsioan, Santiagoren ama hil egiten zaigu, edo hobeto esanda, Xalbadorrek hiltzen digu:

"Kardamínaren haziak murtzikatzeko zegoen ohitura kaltegarriaz jorik hil zen"

Jatorrizkoan bizirik jarraitzen du, dudarik gabe:

"Sucumbió a la perniciosa costumbre de su tiempo de comer pipas de cardamina"

Entzuna genuen "Traduttore Traditore" esaldi famatua, "Itzultzaile, hiltzaile" berria da guztiz.

Zer pasatzen da Xalbadorren itzulpenean? Argi eta garbi agertzen direla oraindik ere euskal itzultzailearen ohizko beldurrak: sintaxia, hiztegia, erlatiboa, interpretazioaren beldurra. Ematen du sintaxia ez dela sekula flexible izango eta horrela itzulpen guztietan, historiaren fokoa galtzen da eta sorburuan garrantzizko diren gauzak ezkutatuturik geratzen dira euskarazko testuan:

"Tenía una reputación muy bien ganada de intérprete certera de los sueños ajenos siempre que se los contarán en ayunas"

"Baldin eta barau gorrian kontatzen bazitzaizkion, besteren ametsen adierazle zorrotza zelako fama eta aipu ongi merezia zuen"

Hiztegia beste monstruo bat da-euskal itzultzailearentzat. Bi gauza pentsatzen dira: euskara ez dela gai erderak adierazten duena adierazteko eta euskal irakurleak ez duela ulertuko euskaraz, gaztelaniaz hain ongi ulertzen duena. Bi trauma hauek, interpretazio txarrera eta euskarari gutxi eskatzera bultzatzen gaitu. Adibidez, Garmendiak bi hitz erabiliko ditu euskarazkoak konbenzitzen ez duenean:

- **"Lo matamos a conciencia"**
"Jakinarene gainean, kontzientziaz hil genuen"
- **"Arabes enardecidos"**
"Arabiarrek su ta gar amorru bizian"

- **"Inocentes"**
"Inozente errugabeak"
- **"Carácter"**
"Izate jite"

Interpretazio batzu lekuz kanpo daude, eta badirudi euskal baliabide linguistikoen aurrean itzultzailearen mesfidantza edo agertzen dutela:

- **"Impávidos"**
"Lehen bezain zutik"
- **"Fue mi maestra de lágrimas"**
"Maistra malko txukatzailea"
- **"Pasó de largo"**
"Kasorik gabe"
- **"Ventana apagada"**
"Argirik gabeko leihoa"

Interpretazioa berez, errekurtsu guztiz onargarria da, baina arazoa da noiz erabili jakitea eta ondo interpretatzea.

Maileguari diogun beldurra kentzen hasi zaigu baina interresgarria da ikustea nola salbatu duen Garmendiak hiru mailegu segidan erabiltzeko beharra:

"Despertó con un sedimento de estribo de cobre en el paladar"

"Aho sapaian kobrezko estriboaren sedimentu lirdinga"

Euskara ez bortxatzeagatik batzuetan egundoko galera estilistikoa gertatzen da:

"Exhaustos por el bárbaro trabajo de la muerte"

"Hilketak suposatu zuen lan ankerra"

Erlatiboari aurkitu beharko diogu irtenbidea, bestela horren beldur biziko da beti itzultzailea. Irteera bat izan liteke jakitea zer dagoen sakonean, batzuetan kausalak, beste batzuetan denborazkoak edota koordinatuak eta ez uko egin klasiskoek emandako soluzioari: *non...n; nondik...n*. Edozein irteera bai, eskakeatzeak izan ezik:

"Cristo Bedoya, con quien estaba de acuerdo para encontrarse más tarde, se despidió..."

"Cristo Bedoyak, biek elkarrekin geroago portuan elkartze-ko erabakirik zuten, eman zion azken adioa"

Liburuan zehar agertzen dira itzulpen arazoak baina, tamalez, soluzionatu gabe larrienetako bat maila estilistikoa ez errespetatzea. Zergatik saiatzen da Xalbador Márquezen estilo kolokiala jasotzen? Zergatik eraisten du batzuetan estilo literarioa?

"Donde apenas empezaban a abrir algunos expedientes"

"Non orduantxe zenbaiska hasirik zen saltokiak zabaltzen"

"Hicieron mucho más de lo que era imaginable"

"Ezin eta gehiago saiatu ziren"

Batzuetan maila aldaketa izugarria gertatzen da:

"No se le ocurrió nada más que..."

"Zer egingo ote?"

Sail honetan sar genezake onomatopeiaren erabilpena, galera estilistiko ikaragarria sortzen bait du:

"Dando tumbos"

"Zilipurdika dingilin dangolo"

"Espontánea respuesta"

"Tipus tapa erantzun"

Euskal languntzaileari diogun beldurak lakonismora eramaten gaitu askotan; euskal ahozko literaturak ez du laguntzailea gehiegi erabiltzen baina irteera hori ezin da hartu arautzat liburu bat itzultzean; astuntasunetik libratzen da testua baina lehor xamar eta askotan ulergaitza ere gertatzen :

"Perseguidos de cerca por..."

"... segika atzetik"

"Después de que la hermana les reveló el nombre"

"Arrebak izena ezaguterazi ondotik"

"Luego se quitaron las chaquetas de paño, las colgaron... y pidieron otra botella"

"Ehunezko jakak erantzi zituzten, aulki bizkarrean utzi, botella bat eskatu..."

"No se dió prisa por uno más"

"Ze bat gehiago goiti beheti axola gutti hari"

Bukatzeko, **Kronikak** merezi zuen egin zitzaion ongi etorrria, beste saio bat bait zen euskal itzulpenean baina baita ere erakusten digu ondo baino hobeto itzultzaileen beldurrik handienek bizi bizirik eta soluzionatzeke jarraitzen dutela.

Xalbadorren ausardia Márquez itzultzean ez dut dudatan jartzen, ez dut esango, gezur borobila bait litzateke, errekurtsorik ez duenik, alderantziz, dituen guztiak obra horretan agertzen dira, baina argi dago ez duela izan kemena beldur horiei aurpegi emateko.

(1) GARCIA MARQUEZ, G. **Heriotza iragarritako baten kronika**. Sendoa. Donostia, 1982.